

Sebastian Bernat

INNOWACYJNOŚĆ W KRAJOBRAZIE WYBRANYCH UZDROWISK W POLSCE

Zarys treści: Celem badań, których wyniki przedstawiono w niniejszej pracy było rozpoznanie i scharakteryzowanie działań innowacyjnych w krajobrazie wybranych uzdrowisk w Polsce. Przeprowadzono analizę programów rozwoju uzdrowisk i programów rewitalizacji oraz obserwacje terenowe. W wyniku przeprowadzonych badań stwierdzono, że rewitalizacja akustyczna krajobrazu oparta na projektowaniu akustycznym oraz turystyka sensoryczna bazująca na doświadczeniu turystycznym, są perspektywicznymi kierunkami rozwoju polskich uzdrowisk, z uwagi na ich funkcję ochronną i konieczność zachowania wysokiej jakości dźwiękowej krajobrazu oraz bardzo duży potencjał turystyczny.

Słowa kluczowe: innowacja, krajobraz, przestrzeń publiczna, rewitalizacja, turystyka, uzdrowisko.

1. Wprowadzenie

Innowacje, czyli wprowadzenie w życie nowego pomysłu rozwiązania określonego problemu są współcześnie postrzegane za ważny czynnik rozwoju. Najczęściej określa się je z perspektywy ekonomicznej jako wdrożenie nowego lub znacznie ulepszonych: produktu, dobra lub usługi (innowacje produktowe), procesu (innowacje procesowe), metody marketingowej (innowacje marketingowe), metody organizacji (innowacje organizacyjne) (*Podręcznik Oslo 2006*). Innowacje mogą być także ujmowane z perspektywy socjologicznej. Wówczas będą dotyczyć nowych: sposobów rozwiązywania problemów społecznych, metod aktywizacji społecznej, metod i sposobów wzmacniania wspólnotowości, modeli funkcjonowania instytucji społecznych, form organizacji czasu wolnego i aktywności kulturalnej i edukacyjnej (Murray i in. 2010). W niniejszym artykule przyjęto, że innowacje to kompleks nowych zjawisk i procesów (od idei do wdrożenia), które są bardziej wydajne, skuteczne, trwałe czy alternatywne w stosunku do dotychczasowych, stanowiących odpowiedź na potrzeby społeczne i prowadzących do podniesienia jakości życia. W takim rozumieniu każda innowacja zawiera

wymiar społeczny (Kwaśnicki 2015). Innowacje są efektem refleksyjnego podejścia do rozwoju, przeciwieństwem schematycznego myślenia, formą eksperymentu, zakładają ryzyko, mają prowadzić do pozytywnej zmiany. Są stymulatorem atrakcyjności turystycznej, ważnym czynnikiem konkurencyjności oraz zrównoważonego rozwoju. Główną przyczyną zapotrzebowania na działania innowacyjne jest zmienność w czasie motywacji człowieka (Dryglas 2006).

Wraz ze specyficznymi procesami demograficznymi i kulturowymi zachodzącymi w społeczeństwach europejskich, do których należą m.in.: starzenie się, choroby cywilizacyjne, stres i notoryczne zmęczenie, moda na zdrowy styl życia, szybko postępujący rozwój medycyny i technologii, wzrasta zainteresowanie turystyką zdrowotną. Turystyka zdrowotna, definiowana przez W. Gaworeckiego (2008) jako świadomy i dobrowolny wyjazd na pewien okres poza miejsce stałego zameldowania w czasie wolnym od pracy w celu regeneracji sił ustroju, stała się współczesnym trendem społecznym. Formą turystyki zdrowotnej jest turystyka uzdrowiskowa, bazująca na wykorzystaniu właściwości leczniczych obszarów specjalnych, o statusie uzdrowiska¹. Zaznaczyć należy, że w *Programie Rozwoju Turystyki do 2020 roku* (2015) turystyka uzdrowiskowa została wskazana jako jeden z priorytetowych obszarów rozwoju produktów polskiej turystyki. Wraz z rozwojem tej formy turystyki wzrasta zainteresowanie wprowadzaniem innowacji w istniejących miejscowościach uzdrowiskowych, wpływających na zwiększenie ich atrakcyjności. Dodatkowo coraz częściej podkreśla się, że uzdrowiska powinny przekształcać się w ośrodki wielofunkcyjne (m.in. Gonda-Soroczyńska 2014). Dlatego poszerzają swoją ofertę oraz stają się ośrodkami wypoczynkowymi, miejscami atrakcyjnymi dla turystyki aktywnej, kongresowej, festiwalowej i wielu innych. Innowacje są zatem ważnym czynnikiem funkcjonowania i rozwoju polskich uzdrowisk (Mirek 2014), wymagającym znaczących nakładów finansowych, w tym wsparcia środków unijnych (Peter-Bombik 2012). Dotychczas najczęściej zwracano uwagę na innowacje produktowe w turystyce uzdrowiskowej (m.in. Dryglas 2009; Skowronek, Tucki 2012; Buczek-Kowalik, Łuka 2015), zaś innowacje skutkujące zmianami przestrzennymi (krajobrazowymi) były rzadko analizowane.

¹ Uzdrowisko zgodnie z *Ustawą o lecznictwie uzdrowiskowym...* (2005) to obszar, na terenie którego prowadzone jest lecznictwo uzdrowiskowe, wydzielony w celu wykorzystania i ochrony znajdujących się na jego obszarze naturalnych surowców leczniczych, któremu został nadany status uzdrowiska. Miejscowość ubiegająca się o taki status musi spełniać łącznie szereg warunków. Powinna posiadać złoża naturalnych surowców leczniczych i klimat o potwierdzonych właściwościach leczniczych. Na jego obszarze muszą znajdować się zakłady i urządzenia przygotowane do prowadzenia lecznictwa uzdrowiskowego. Dodatkowo powinna spełniać określone w przepisach o ochronie środowiska wymagania w stosunku do środowiska oraz posiadać infrastrukturę techniczną w zakresie gospodarki wodno-ściekowej, energetycznej, transportu zbiorowego, a także prowadzić gospodarkę odpadami.

Celem badań, których wyniki przedstawiono w niniejszej pracy było rozpoznanie działań innowacyjnych w krajobrazie² wybranych uzdrowisk w Polsce. Przeprowadzono analizę programów rozwoju uzdrowisk i programów rewitalizacji³ oraz obserwacje terenowe. Na ich podstawie rozpoznano rozwiązania innowacyjne w wybranych uzdrowiskach małomiasteczkowych i wiejskich oraz ich plany na najbliższe lata.

2. Uzdrowiska w Polsce – uwarunkowania innowacyjności

Aktualnie istnieje w Polsce 45 uzdrowisk statutowych⁴ na obszarze 13 województw (najwięcej – 11 jest w woj. dolnośląskim, pojedyncze występują w woj. łódzkim, mazowieckim i warmińsko-mazurskim, brak w woj. opolskim, lubuskim i wielkopolskim). Większość z nich zlokalizowanych jest w południowej Polsce, co związane jest z występowaniem wód mineralnych, peloidów czy gazów leczniczych, które ze względu na uwarunkowania geologiczne czynią tę część kraju bardziej uprzywilejowaną. W świetle klasyfikacji wprowadzonej Polską Normą PN-Z-11000:2001 „Uzdrowiska-terminologia, klasyfikacja i wymagania ogólne” dominują zdrojowiska, czyli uzdrowiska, w których zabiegi z użyciem wody należą do podstawowych w działalności leczniczej. Drugie miejsce zajmują uzdrowiska borowinowe, zaś kolejne klimatyczne i nadmorskie. Kryterium hipsometryczne pozwala wyróżnić uzdrowiska górskie (8), podgórskie (14), nizinne (17) i nadmorskie (6). Większość uzdrowisk znajduje się w granicach administracyjnych miast, najczęściej niewielkich, dla których działalność lecznicza staje się katalizatorem rozwoju (Cieślak 2014). Małe miasto posiada bowiem tzw. ludzką skalę i najczęściej zindywidualizowany charakter łatwy do rozpoznania i zinterpretowania pod względem percepcyjnym; tutaj też częściej można odnaleźć miejsca, w których następuje bezpośrednia interakcja pomiędzy środowiskiem zurbanizowanym i krajobrazem otwartym, przez co łatwiej mogą zachodzić procesy odnowy psychofizycznej. Tylko trzy uzdrowiska: Konstancin-Jeziorna, Sopot oraz Swoszowice, zlokalizowane są w obrębie aglomeracji (odpowiednio:

² Krajobraz jest rozumiany, zgodnie z *Europejską Konwencją Krajobrazową* (2000), jako „obszar postrzegany przez ludzi, którego charakter jest wynikiem działalności i interakcji czynników przyrodniczych i/lub ludzkich”. Jest on doświadczany powszechnie poprzez bodźce o charakterze multisensorycznym, wpływa zatem na jakość życia ludzi wszędzie tam, gdzie przebywają: w mieście i na wsi, na obszarach cennych przyrodniczo i zdegradowanych, w miejscach szczególnych i zwyczajnych, „codziennych”.

³ W świetle *Ustawy o rewitalizacji* (2015), rewitalizacja to „proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych poprzez działania integrujące interwencję na rzecz społeczności lokalnej, przestrzeni i lokalnej gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy tego procesu, na podstawie gminnego programu rewitalizacji” (art. 2, ust. 1).

⁴ Dodatkowo status uzdrowiska podziemnego posiada Wieliczka.

warszawskiej, trójmiejskiej, krakowskiej). Natomiast dziesięć zlokalizowanych jest na obszarach wiejskich (m.in. Gonda-Soroczyńska 2011), na co wpływa m.in. obecność otwartego, naturalnego krajobrazu o wysokiej jakości (również w warstwie dźwiękowej, tzw. komfort akustyczny). Dostrzec też należy, że wieś umożliwia specyficzny typ doświadczeń przestrzennych uwarunkowanych przez bogactwo przyrody i dziedzictwa kulturowego, zarówno w warstwie materialnej, jak i niematerialnej oraz związek z działalnością rolniczą (Górka 2016).

Największymi uzdrowiskami pod względem liczby zakładów leczniczych są Ciechocinek i Kołobrzeg, zaś najmniejszymi – Augustów, Krasnobród, Supraśl, Piwniczna, Wapienne. Profilem leczniczym zdecydowanej większości uzdrowisk są choroby ortopedyczno-urazowe oraz choroby reumatologiczne.

Według E. Węclawowicz-Bilskiej (2008), o atrakcyjności uzdrowisk (założeń urbanistycznych, których kształt przestrzenny, wynikający z funkcji, jest efektem wielowiekowej tradycji kreacji tych układów, ukierunkowanych na realizację różnych potrzeb zdrowotnych człowieka) świadczy m.in. zestaw wartości kompozycyjnych i przestrzennych⁵, czytelne powiązania z rzeźbą terenu, łatwy i bezpośredni kontakt z przyrodą, kameralna skala założenia z czytelnymi punktami orientacyjnymi i widokowymi, atrakcyjne przestrzenie publiczne. Ważność funkcjonalną i kompozycyjną centrum uzdrowiska podkreśla reprezentacyjny charakter m.in. układów zieleni, parków, rozbudowanych alei, promenad, skwerów, zieleńców, ogrodów. Skupiska zieleni parkowej usytuowanej w centrum stanowią czytelne układy kompozycyjne, wyróżniające się w krajobrazie. Dużym terenom zieleni towarzyszą elementy wodne, fontanny pełniące funkcje dekoracyjne i lecznicze (nawilżają powietrze). Przedstawione wartości uzdrowisk wymuszają konieczność dbałości o sposób zagospodarowania przestrzeni publicznych⁶ (m.in. Golba 2009; Węclawowicz-Bilska 2009; Płachta 2014; Wójcikowski 2015).

⁵ E. Węclawowicz-Bilska (2008) wyróżnia następujące układy przestrzenne założeń uzdrowiskowych: promenadowy (z segregacją ruchu pieszego i kołowego, o zintegrowanej komunikacji pieszej i jezdnej), parkowy, promenadowo-parkowy (równoległy, prostopadły, ukierunkowany).

⁶ Przestrzeń publiczna rozumiana jest zgodnie z *Kartą Przestrzeni Publicznej* (2009) jako dobro wszystkich użytkowników, celowo kształtowane przez człowieka, zgodnie ze społecznymi zasadami i wartościami, służące zaspokajaniu potrzeb społeczności lokalnych i ponadlokalnych. Stanowi ważny element budujący tożsamość miejską, czytelny wyraz tożsamości miasta i przyczynia się do tworzenia jego wizerunku dla odbiorców z zewnątrz, mieszkańcom umożliwiając poczucie silnej identyfikacji z krajobrazem swojego miasta. Przestrzenie publiczne mają kluczowe znaczenie dla życia społecznego miasta jako miejsca spotkań, rozrywki, rekreacji, umożliwiają ucieczkę od uciążliwości życia miejskiego – hałasu i zanieczyszczeń. Z uwagi na swoją wielowymiarową wartość przestrzeń publiczna podlega bardzo silnej presji i jest często zawłaszczana przez prywatnych użytkowników i inwestorów. Dodatkowo niska świadomość społeczna na temat znaczenia przestrzeni publicznych jako elementu krajobrazu miast i wsi wpływa na niską ich jakość.

Parki uzdrowiskowe są ważnym elementem przestrzeni publicznej uzdrowisk i jednocześnie są jednym z urządzeń lecznictwa uzdrowiskowego służących do leczniczego wykorzystania naturalnych surowców leczniczych oraz właściwości leczniczych klimatu (w świetle ustawy). Jako miejsca spacerów kuracjuszy i miejscowej ludności, w wielu uzdrowiskach łączą się z sąsiadującymi lasami z wykorzystaniem ścieżek leśnych. Stają się wówczas uprzywilejowanym miejscem terenoterapii, rozumianej w szerokim ujęciu jako wykonywanie dynamicznego wysiłku fizycznego w różnych formach, w zmiennym widokowo i krajobrazowo terenie (Ponikowska, Marciniak 1988).

Liczne miejscowości uzdrowiskowe charakteryzują się dużą atrakcyjnością turystyczną. Cenne walory przyrodnicze, sąsiedztwo obszarów chronionych (parki narodowe, parki krajobrazowe) i lasów, interesujące zabytki, wartości widokowe i kompozycyjne oraz imprezy kulturalne, sportowe i rozrywkowe przyciągają coraz większą ilość turystów. Wśród najważniejszych czynników decydujących o atrakcyjności uzdrowiska wymieniane są w badaniach ankietowych nieskażone środowisko naturalne, życzliwa postawa mieszkańców oraz bezpieczeństwo. Istotna jest także estetyka i czystość w parku zdrojowym (m.in. Rapacz i in. 2009; Szromek 2013). Do wzrostu atrakcyjności uzdrowisk przyczynia się ostatnio rewaloryzacja obiektów zabytkowych (w tym parków zdrojowych), budowa nowych obiektów uzdrowiskowych, porządkowanie przestrzeni publicznej i jej nowoczesna aranżacja. Dalsze zwiększanie atrakcyjności uzdrowisk upatruje się m.in. w pielęgnacji i powiększaniu urządzonych terenów zieleni oraz zwiększeniu rodzajów usług z zakresu sportu, rekreacji i kultury, realizowanych zarówno w pobliżu samej miejscowości, jak i w jej dalszym sąsiedztwie. Jednak konieczne jest wyeliminowanie lub ograniczenie funkcji kolizyjnych dla lecznictwa uzdrowiskowego.

Zgodnie z *Ustawą o lecznictwie uzdrowiskowym...* (2005), na obszarze uzdrowiska wydziela się trzy rodzaje stref ochronnych oznaczonych literami „A”, „B”, „C”. Najważniejsza z nich jest strefa „A”, w której procentowy udział terenów zieleni wynosi nie mniej niż 65%. Obejmuje ona obszar, na którym są zlokalizowane lub planowane zakłady i urządzenia lecznictwa uzdrowiskowego, a także inne obiekty, w tym służące obsłudze pacjenta lub turysty (pensjonaty, restauracje lub kawiarnie)⁷. Zabroniona jest tutaj m.in. lokalizacja zakładów przemysłowych i dużych obiektów handlowych (potencjalnych źródeł hałasu) oraz organizacja rajdów samochodowych i motorowych, a także imprez masowych i działalności o charakterze rozrywkowym zakłócającym ciszę nocną. Obowiązują w niej bowiem bardzo rygorystyczne normy dotyczące dopuszczalnych krótkookresowych poziomów hałasu, wynikające ze specyfiki obszaru i potrzeby zapewnienia

⁷ W świetle *Ustawy o lecznictwie uzdrowiskowym...* (2005) w terminie do 2 lat od uzyskania statusu, gmina uzdrowiskowa ma obowiązek sporządzenia i uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla strefy „A” ochrony uzdrowiskowej.

komfortu akustycznego (50/45 dB w dzień, 45/40 dB w nocy, zależnie od źródła hałasu). W ostatnim czasie sygnalizowano, że standardy te są trudne do dotrzymania (Kuchcik, Baranowski 2013). Dodać należy, że w świetle Raportu NIK (2016) w 10 spośród 11 kontrolowanych miejscowości przekroczono dopuszczalne normy hałasu (przekroczenia sięgały od 3 do 42% w porze dziennej i od 8 do 29% w porze nocnej). Gminy uzdrowiskowe nie monitorowały stanu środowiska oraz nie korzystały z podstawowego narzędzia przeciwdziałającego naruszaniu zakazów określonych dla uzdrowisk, tj. nie podejmowały uchwał w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Miało to wpływ na wybudowanie obiektów zagrażających środowisku. Podkreślono, że brak dbałości o stan środowiska przyrodniczego może prowadzić do obniżenia walorów uzdrowiskowych oraz może stanowić barierę w ich rozwoju; gminy niespełniające wymogów ustawowych (w tym przekraczające normy hałasu) mogą utracić status uzdrowiska.

W latach 2016–2017 przeprowadzono badania, których celem było rozpoznanie zagrożeń hałasem i wartości dźwiękowych krajobrazu oraz potrzeby rewitalizacji akustycznej⁸ uzdrowisk w Polsce (Bernat 2016). Wykazano, że większość uzdrowisk w Polsce posiada znaczące walory dźwiękowe. Jednak pod wpływem presji komunikacyjnej i turystycznej (rozrywkowej) odpowiedzialnej za zagrożenie hałasem mogą one zostać utracone. Wśród miejsc o wyjątkowo przyjemnych krajobrazach dźwiękowych najczęściej wymieniane są parki zdrojowe. Zauważono, że uzdrowiska w Polsce wymagają podjęcia działań rewitalizacyjnych ukierunkowanych na kształtowanie wysokiej jakości akustycznej krajobrazu.

Jako kontynuację przedstawionych powyżej badań przeprowadzono badania ankietowe, których celem było rozpoznanie zasobu krajobrazowego parków w miejscowościach uzdrowiskowych oraz ocena ich walorów i istniejących zagrożeń w kontekście rozwoju turystyki (Bernat 2017). W świetle uzyskanych odpowiedzi, łączna liczba parków w obrębie miejscowości uzdrowiskowych to 84, wśród których dominują parki małe (<0,1 km²/100 000 m²/10 ha). Połowa uzdrowisk (23) posiada tylko 1 park, z co najmniej 3 parkami jest 11 uzdrowisk (m.in. Ustka, Kołobrzeg, Ciechocinek), zaś 3 uzdrowiska (Żegiestów, Supraśl, Czerniawa Zdrój) nie mają urządzonego parku. Mniej niż połowa (33) to parki zabytkowe (>100 lat), zaś tylko 10 to parki nowe (<10 lat). Charakterystyczne dla parków obiekty/elementy infrastruktury to m.in. muszle koncertowe, pijalnie wód, łąki, sanatoria, kawiarnie, altany, fontanny, ławki, ścieżki piesze i rowe

⁸ Rewitalizacja akustyczna rozumiana jest jako kompleksowe działania odnoszące się do przebudowy przestrzeni, ożywienia społeczno-gospodarczego i kulturowego, zwłaszcza w zdegradowanych częściach miast, ze szczególnym naciskiem na kształtowanie nowej jakości dźwiękowej, mające na celu służyć poprawie warunków życia ludzi, przywróceniu ładu przestrzennego, ożywieniu gospodarczemu i odbudowie więzi społecznych (Bernat 2007).

rowe, place zabaw, boiska, siłownie terenowe. W świetle uzyskanej subiektywnej oceny atrakcyjności, większość (55) to parki atrakcyjne (ocena 4, 5)⁹. Jedyne 6 uzyskało najniższe oceny (1, 2). Podobnie w złym stanie zachowania (ocena 1, 2) jest tylko 5 parków. Większość parków (46) ocenianych jest jako ciche (ocena 1, 2). Parków hałaśliwych (ocena 4, 5) jest zaledwie 5¹⁰.

W większości parków w latach poprzednich wykonana została rewitalizacja/rewaloryzacja, która przyczyniła się do zwiększenia ich atrakcyjności. Dlatego zapewne aż dla 27 uzdrowisk nie ma planów inwestycyjnych (Cieplice Śląskie Zdrój, Horyniec Zdrój, Kudowa Zdrój, Polanica Zdrój, Sopot, Ustka, Łądek Zdrój, Przerzeczyn Zdrój). Jednak zauważyć należy, że niektóre uzdrowiska powiększają tereny zieleni miejskiej, tworząc nowe obiekty parkowe odpowiadające współczesnym potrzebom (m.in. Muszyna, Inowrocław, Busko Zdrój). Uzupełnieniem ogrodowej kompozycji w najbliższym sąsiedztwie uzdrowisk stają się parki leśne (m.in. Piwniczna). Poprzez działania rewitalizacyjne zwiększyła się atrakcyjność uzdrowisk, jednak nie rozwiązano całkowicie problemu zanieczyszczenia hałasem. Istnieje zatem potrzeba rewitalizacji akustycznej i związanego z nią konsekwentnego podnoszenia jakości terenów zielonych, rozbudowy infrastruktury uzdrowiskowej, w tym np. ścieżek zdrowia oraz porządkowania przestrzeni publicznych. Uzdrowiska, a zwłaszcza parki zdrojowe powinny być obszarami cichymi, sprzyjającymi leczeniu i terapii. Pamiętać też należy o zachowaniu wyjątkowych kompozycji parków zdrojowych i ich unikalnego charakteru przyrodniczo-kulturowego. Obecnie bowiem, jak zauważa M. Leniartek (2015), poprzez specyficznie pojmowaną „rewitalizację” stały się one przede wszystkim elementem kształtującym wizerunek miejscowości – na potrzeby rynku nieruchomości oraz rynku usług turystycznych, przez co tracą swój kameralny charakter i stają się masowo uczęszczanymi przestrzeniami publicznymi oraz tłem dla nowej architektury. Jednak w świetle badań A. Rapacza i in. (2009), rewitalizacja parków zdrojowych jest wśród najczęściej wskazywanych przez przedstawicieli władz lokalnych przykładów działań innowacyjnych w polskich uzdrowiskach. Poza tym wymieniane są: budowa i modernizacja infrastruktury (w tym dróg, ulic, chodników, parkingów, systemów wodociągowo-kanalizacyjnych, obiektów sportowo-rekreacyjnych i kulturalnych), rewitalizacja zabytków, pijalni wód mineralnych, poprawa estetyki miejscowości poprzez oświetlenie, iluminację obiektów zabytkowych, tworzenie terenów zielonych. Dodatkowo wskazywano m.in. nowe rozwiązania w zakresie informacji turystycznej, poszerzenia oferty imprez kulturalno-rozrywkowych.

⁹ 1 – bardzo mała, 2 – mała, 3 – średnia, 4 – duża, 5 – bardzo duża.

¹⁰ Ocena subiektywna zagrożenia hałasem: 1 – bardzo małe, 2 – małe, 3 – średnie, 4 – duże, 5 – bardzo duże.

3. Wybrane inwestycje uzdrowiskowe w świetle programów strategicznych

Aktualnie gminy uzdrowiskowe mają kilka możliwości uzyskania dofinansowania inwestycji przestrzennych (krajobrazowych). Jedną z najpopularniejszych są Regionalne Programy Operacyjne (RPO), które proponują m.in. wsparcie dla działań z zakresu rewitalizacji. Aby skorzystać z takiej możliwości konieczne jest jednak posiadanie aktualnego Lokalnego bądź Gminnego Programu Rewitalizacji, który w świetle *Ustawy o rewitalizacji* (2015) powinien zawierać m.in. opis przedsięwzięć rewitalizacyjnych (podstawowych i uzupełniających), realizujących kierunki działań służących eliminacji lub ograniczeniu negatywnych zjawisk społecznych oraz gospodarczych, środowiskowych, przestrzenno-funkcjonalnych lub technicznych. Zauważyć też należy, że w świetle *Ustawy o lecznictwie uzdrowiskowym...* (2005), gminom uzdrowiskowym przysługuje prawo pobierania tzw. opłaty uzdrowiskowej od osób przebywających na ich terenie w celach zdrowotnych, turystycznych, wypoczynkowych i szkoleniowych. Dodatkowo gminy te otrzymują z budżetu państwa dotacje celowe na zadania uzdrowiskowe, m.in. rozbudowę infrastruktury, w wysokości równej wpływom z tytułu opłaty uzdrowiskowej w roku wcześniejszym. Fundusze te mają być przeznaczone na dalszy rozwój i utrzymanie funkcji uzdrowiskowych gmin. Z tych środków finansowane są również liczne projekty związane z zagospodarowaniem przestrzeni publicznej uzdrowisk i poprawą jakości tej przestrzeni.

W przeprowadzonych analizach zwrócono uwagę zwłaszcza na działania odnoszące się do sfery przestrzennej (w tym parków zdrojowych). W świetle literatury, rewitalizacja Parku Solankowego w Inowrocławiu spowodowała znaczący rozwój funkcji uzdrowiskowej (Łątka i in. 2013). Rewitalizacja parku w Połczynie Zdroju jest oceniana jako ważny czynnik wzrostu atrakcyjności uzdrowiska (Wiktorowski 2010). Rewaloryzacja parków zdrojowych uzdrowisk sudeckich: Kudowa Zdrój, Łądek Zdrój, Długopole Zdrój, Polanica Zdrój została uznana za jedno z rozwiązań proekologicznych determinujących rozwój funkcji rekreacyjnych (Szostak-Młynarska 2012). Natomiast inwestycje w parkach uzdrowiskowych Małopolski wskazano jako przykład pozytywnych zmian w przestrzeni publicznej w związku z członkostwem w Unii Europejskiej (Wójcikowski 2015).

Spośród analizowanych inwestycji uzdrowiskowych na uwagę zasługują przede wszystkim inwestycje wpisane w Gminny Program Rewitalizacji Gminy Busko Zdrój na lata 2015–2025 i Program Rewitalizacji Gminy Solec Zdrój na lata 2016–2023 a także w Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Kudowa Zdrój na lata 2015–2025 i Gminny Program Rewitalizacji Uzdrowiskowej Gminy Miejskiej Szczawno Zdrój na lata 2016–2025. W wymienionych oraz w większości programów rewitalizacji uzdrowisk Małopolski jest najwięcej odniesień do inwestycji w obszarach zieleni urządzonej i przestrzeni publicznej, które można ocenić jako innowacyjne.

Wśród projektów podstawowych wpisanych w Gminny Program Rewitalizacji Gminy Busko Zdrój na lata 2015–2025 są m.in.:

1. „Wzrost gospodarczy uzdrowiska poprzez rozwój potencjału endogenicznego i zwiększenie dostępu do zasobów naturalnych – Rodzinny Park Zdrowia w Busku Zdroju”, w tym m.in.: zagospodarowanie tzw. „nowego” parku – rekreacja i edukacja prozdrowotna o wodzie, budowa tężni i domu zdrojowego.
2. „Park Zdrojowy Busko Zdrój – zachowanie, promocja i udostępnienie”, w tym m.in. modernizacja systemu oświetlenia oraz wyeksponowanie układu przestrzennego, budowa ścieżek tematycznych, poprawa estetyki tzw. „starego” parku.
3. „Rozwój terenów zieleni w mieście Busko Zdrój poprzez zwiększenie powierzchni terenów zielonych na zdegradowanych terenach uzdrowiska wraz z wprowadzeniem małej architektury”.
4. „Ochrona bioróżnorodności obszarów cennych przyrodniczo poprzez utworzenie edukacyjnej ścieżki rowerowej łączącej gminy uzdrowiskowe Busko Zdrój i Solec Zdrój”.

Zauważyć należy, że w Busku Zdroju od kilku lat konsekwentnie prowadzone są działania proekologiczne. W 2007 roku zakończono projekt rozbudowy parku zdrojowego o funkcji rekreacyjno-kulturalnej (fot. 1) – terenów zieleni urządzonej z niezbędną infrastrukturą towarzyszącą (promenady, aleje i trasy spacerowe, fontanny, ozdobne stawy rekreacyjne, tereny do leżakowania, aleje pieszo-jezdne, oświetlenie). Za działania w zakresie modernizacji oświetlenia ulicznego na fotowoltaiczne (w tym w obrębie parku zdrojowego) miasto zostało w 2017 roku zwycięzcą drugiej edycji ogólnopolskiego konkursu Eko Hestia Spa promującego działania proekologiczne w uzdrowiskach¹¹.

Wśród projektów wpisanych w program rewitalizacji dla sąsiedniego uzdrowiska Solec Zdrój są m.in. „Rewitalizacja Parku na cele edukacyjno-wypoczynkowe”, „Rewitalizacja obszaru wokół zbiornika wodnego”, „Poprawa estetyki i funkcjonalności przestrzeni publicznych obszaru rewitalizacji”. Dodać należy, że aktualnie gmina uzdrowiskowa nie posiada reprezentacyjnego parku zdrojowego oraz atrakcyjnych terenów wypoczynkowych. Występuje jedynie zaniedbany park prywatny (fot. 2) i zbiornik wodny oraz kilka alejek krzewów w sąsiedztwie obiektów uzdrowiskowych. W ramach pierwszego z wymienionych projektów ma powstać m.in. park ekologiczny w obrębie terenu o aktualnie małej atrakcyjności przylegającego do kompleksu lasów państwowych. Nadrzędnym celem zagospodarowania tego obszaru będzie zachowanie i odtworzenie cennych warto-

¹¹ W 2016 roku, w pierwszej edycji konkursu Eko Hestia Spa, laureatem został Uniejów Uzdrowisko Termalne, doceniony za nowatorskie i skuteczne działania proekologiczne oraz inwestycje związane z szeroko rozumianą ochroną środowiska oparte na wykorzystaniu energii i wód geotermalnych. Wpis z dyplomu, który otrzymał Uniejów wskazuje również na działania innowacyjne.

ści przyrodniczych i krajobrazowych. Realizacja na danym obszarze zaplanowanych projektów ma przyczynić się ponadto do przeciwdziałania dalszej degradacji tego terenu, ochrony dziedzictwa naturalnego oraz ożywienia społeczno-gospodarczego, a tym samym poprawy jakości życia mieszkańców.

Fot. 1. Nowy park zdrojowy w Busku-Zdroju

fot. S. Bernat

Fot. 2. Park zdrojowy w Solcu-Zdroju

fot. S. Bernat

W Lokalnym Programie Rewitalizacji Gminy Kudowa Zdrój na lata 2015–2025 zaplanowano m.in. urządzenie Aktywnego Parku Zdrojowego „Łączymy pokolenia”. Celem projektu dotyczącego zaniedbanego tzw. „małego” parku zdrojowego jest stworzenie przestrzeni przyjaznej dla turystów, kuracjuszy i mieszkańców, zapewniającej dogodne warunki wypoczynku, szanse rozwoju przedsiębiorczości i wzmacniającej integrację społeczną. Wszystkie działania mają za zadanie rozszerzyć możliwość aktywnego spędzania czasu, m.in. poprzez budowę boiska do gry w bule oraz przyczynić się do zwiększenia atrakcyjności i estetyki całego parku. Dodać należy, że zrewaloryzowany w poprzednich latach zabytkowy Park Zdrojowy w Kudowie Zdroju otrzymał wyróżnienie specjalne w I edycji konkursu „Polska Pięknieje – 7 Cudów Funduszy Europejskich” (*Śladem Funduszy Europejskich...2015*). Częścią parku zdrojowego jest park muzyczny, w którym zieleń i kwiaty pną się po podporach w kształcie instrumentów muzycznych: fortepianu, harfy, kontrabas oraz pulpitu dyrygenta. Tło dla kwiatowej sali koncertowej tworzą rabaty przypominające scenę. Zapewne inspirację dla kompozycji ogrodowej stanowiły tradycje muzyczne uzdrowiska (Międzynarodowe Festiwale Moniuszkowskie).

W programie rewitalizacji innego uzdrowiska dolnośląskiego – Szczawna Zdroju przedstawiono kilka projektów odnoszących się do krajobrazu i przestrzeni publicznej. Są wśród nich projekty rewitalizacji wieży widokowej Anna w parku zdrojowym, rewitalizacji Parku Szwedzkiego, zagospodarowania parku leśnego. Poza tym zwrócono uwagę m.in. na konieczność uspokojenia ruchu drogowego poprzez ograniczenie tranzytu, co jest działaniem szczególnie istotnym z perspektywy multisensorycznego postrzegania krajobrazu.

W przypadku woj. małopolskiego dodatkowe możliwości uzyskania dofinansowania dla inwestycji uzdrowiskowych (w szczególności związanych z budową lub rozbudową ogólnodostępnej infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej) w ramach RPO wynikają z poddziałania 6.3.2. Wsparcie miejscowości uzdrowiskowych w obrębie działania 6.3 Rozwój wewnętrznych potencjałów regionu w osi priorytetowej 6. Dziedzictwo regionalne. Warunkiem koniecznym wsparcia takich inwestycji jest posiadanie aktualnego planu rozwoju uzdrowiska przyjętego przez właściwą gminę uzdrowiskową. Wpisane tam projekty powinny odpowiadać zdiagnozowanym potrzebom w zakresie rozwoju miejscowości uzdrowiskowej. Po pozytywnym zaopiniowaniu dokumentów na ocenie formalnej dokonywana jest ocena merytoryczna w oparciu i następujące kryteria: kompleksowość planu, diagnoza i kierunki rozwoju uzdrowiska (jakość przeprowadzonej diagnozy, trafność wybranych kierunków rozwoju) oraz wpływ projektów na realizację celów planu. W sumie wszystkie uzdrowiska woj. małopolskiego w ramach planów rozwoju uzdrowisk przedstawiły 180 projektów, w tym 19 dotyczących parków zdrojowych (tab. 1). Część z nich ma charakter innowacyjny, o czym informują także nazwy niektórych projektów.

W Planie Rozwoju Uzdrowiska Żegiestów Zdrój zaproponowano m.in. następujące projekty: „Promenada Kamienna Plaża” (renowacja historycznej promenady spacerowej), „Leśny Park Zdrojowy” – z alejkami spacerowymi: „Pięć Popradów” (do platformy widokowej, z której roztacza się panorama na dolinę Popradu) i „Kamień Wandy” oraz „Wieża Widokowa Łopata Polska”. Działania te mają na celu m.in. poprawę estetyki i funkcjonalności przestrzeni publicznej oraz przywrócenie funkcji turystyczno-rekreacyjnej i stworzenie atrakcyjnego produktu turystycznego o znaczeniu regionalnym.

W planie rozwoju sąsiadującego uzdrowiska Muszyna wskazuje się konieczność kontynuacji zagospodarowania terenów nad Popradem, jako element budowania atrakcyjnej oferty turystyczno-rekreacyjnej. Celem bezpośrednim projektu jest m.in. zwiększenie ruchu turystycznego i uzdrowiskowego w Muszynie poprzez nadanie nowych funkcji zaniedbanym terenom, dzięki stworzeniu unikatowego kompleksu parkowo-rekreacyjnego oraz poprawa warunków sprzyjających wzrostowi zatrudnienia w sektorze turystyki. Cele pośrednie to m.in. kompleksowa rewitalizacja całego Zapopradzia i przywrócenie mu utraconych funkcji uzdrowiskowych oraz wykorzystanie potencjału turystyczno-rekreacyjnego rzeki Poprad. Projekt budowy strefy wypoczynkowo-rekreacyjnej w Parku „Zapopradzie” przewiduje urządzenie promenady wzdłuż rzeki Poprad, stawu rekreacyjnego o nieregularnej linii brzegowej obejmującego ptasią wyspę (owalna wyspa, która w znacznej części linii brzegowej porośnięta będzie krzewami i szuwarami), miejsca do wypoczynku/plaże wokół stawu zintegrowane z siecią alejek spacerowych okalających staw, kładki/mostka łączącego brzegi stawu i malowniczo wpisane w otaczający krajobraz, mola/tarasu widokowego nad taflą wody

Tabela 1. Projekty inwestycyjne uzdrowisk województwa małopolskiego w planach rozwoju uzdrowisk

Wyszczególnienie	Krynica Zdrój	Muszyna	Piwniczna	Rabka Zdrój	Swożowice- Kraków	Szczaw- nica	Wapienne	Wysowa Zdrój	Żegiestów Zdrój
Liczba projektów ogółem	21	32	15	12	19	20	13	31	17
Liczba projektów turystyczno-rekreacyjnych	5	12	7	5	1	5	5	9	7
Liczba projektów krajo- brazowych (widokowych)	1	0	1	0	0	0	1	0	2
Liczba projektów dotyczą- cych parków zdrojowych	4	4	2	3	1	3	0	1	1
Przykładowe projekty	Kurort Krynica – rozwój infrastruktury uzdrowskiej poprzez modernizację Parku Zdrojowego na Górze Parkowej	Budowa ogrodów tematycznych w Parku Zapopradzie	Utworzenie tras biegowych w Parku Leśnym na G. Kiecarz wraz z infrastrukturą (ławki, miejsca widokowe itp.)	Budowa wodnego placu zabaw w Parku Zdrojowym	Rewitalizacja Parku Zdrojowego	Rewitalizacja Górnego Parku Zdrojowego wraz z elementami małej architektury	Budowa edukacyjnych ścieżek spacerowych	Rozbudowa gminnych terenów rekreacyjnych z uwzględnieniem zielonej infrastruktury na terenach parkowych	Leśny Park Zdrojowy
Ocena planu rozwoju uzdrowiska (%)*	100	72	84	82	78	88	88	88	82

* według kryteriów Regulaminu Oceny Planów Rozwoju Uzdrowisk (2017) w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020. Załącznik nr 2 do Uchwały Nr 1851/17 Zarządu Woj. Małopolskiego z dnia 16 listopada 2017 roku, http://www.rpo.malopolska.pl/download/program-regionalny/skorzystaj/nabory/poddzialanie-6-3-2-wsparcie-miejscowosci-uzdrowskich-ocena-planow-rozwoju-uzdrowisk/zatwierdzenie-listy-wynikow/lista_zatwierdzonych_planow_rozwoju_uzdrowisk.pdf (dostęp: 25.04.2018).

Źródło: opracowanie własne.

oraz wolierów z ptakami ozdobnymi. Projekt budowy ogrodów tematycznych w Parku „Zapopradzie” przewiduje stworzenie ogrodu skalnego, antycznego, nowoczesnego, francuskiego, angielskiego, leśnego, legend muszyńskich oraz baśni. Zaznaczyć należy, że w Muszynie na Suchej Górze w 2012 roku powstał ogród sensoryczny, składający się z kilku ogrodów dedykowanych poszczególnym zmysłom. Stanowiący jego część ogród dźwięku zachęca do zatrzymania i wsłuchania się w delikatny szum drzew, świergot ptaków, szmer wody płynącej w strumieniu, chrzęst żwiru pod nogami (fot. 3). Ogród ten przystosowany jest dla osób niepełnosprawnych. Ponadto przy najcenniejszym obiekcie sakralnym Muszyny w 2015 roku otwarto największy ogród biblijny w Polsce (fot. 4). Na powierzchni 1,3 ha, sąsiadującej z kościołem parafialnym św. Józefa Oblubieńca NMP, utworzono w jego obrębie 5 ogrodów tematycznych (Włodarczyk 2015). Pierwszy z nich opowiada historię zbawienia, drugi – opisuje geografę Ziemi Świętej z jej charakterystycznymi krajobrazami oraz elementami gospodarki rolnej z czasów biblijnych. Trzeci ogród eksponuje wybrane nauki proroków biblijnych. Urządzono tu też zakątek dla dzieci. Ostatni ogród w formie labiryntu, nazwany „Ogrodem zakochanych” dedykowany jest młodzieży. Ogród biblijny w Muszynie jest bogaty w symbolikę, posiada aranżacje zieleni (w tym rośliny biblijne), miniaturowe krajobrazy, małą architekturę i rzeźby, którym towarzyszą liczne fragmenty Pisma Świętego.

Fot. 3. Ogród dźwięku w Muszynie

fot. S. Bernat

Fot. 4. Ogród biblijny w Muszynie

fot. S. Bernat

W Planie Rozwoju Uzdrawiska Rabka Zdrój znalazł się m.in. projekt rozbudowy parku zdrojowego poprzez zagospodarowanie bulwarów nad Poniczanką. W zaniedbanym obecnie terenie wzdłuż potoku planuje się stworzyć atrakcyjną przestrzeń publiczną z szeregiem urządzeń uzdrowiskowych (tężnia, wodospad solankowy, grotta solna, urządzenia do wodoterapii metodą Kneippa) i rekreacyjnych (ścieżka spacerowa i rowerowa, siłownia plenerowa, boisko do siatkówki plażowej, park linowy, ścianki wspinaczkowe różnej wysokości), a także elementami małej architektury podnoszącymi jakość przestrzeni publicznej uzdrawiska

(ławki, zrewitalizowana zieleń, odnowione kładki pieszo-rowerowe). Bulwar ma pełnić funkcje uzdrowiskowe, rekreacyjne, komunikacyjne, społeczne i reprezentacyjne. Teren wzdłuż prawego brzegu potoku Poniczanka na długości ok. 1 km zostanie kompozycyjnie ukształtowany jako czytelny układ placów (część cicha o dominującej funkcji leczniczo-rehabilitacyjnej i część głośnie – rekreacyjna) z różnymi atrakcjami, połączony krzywoliniową ścieżką pieszo-rowerową. Ponadto w Planie Rozwoju Uzdrowiska Rabka Zdrój zaproponowano projekt budowy wodnego placu zabaw w parku zdrojowym, ukierunkowany na zagospodarowanie terenu powiązanego funkcjonalnie i przyległego bezpośrednio do istniejącego placu zabaw. Przez obszar lokalizacji przyszłego parku wodnego odbywa się obecnie (na dziko) komunikacja do istniejącego placu zabaw, po trasach najkrótszych względem istniejących ciągów pieszych w parku, a poszczególnymi wydzielonymi strefami zabaw, czego konsekwencją jest zniszczona nawierzchnia trawiasta w znacznej części tego obszaru. Dodać należy, że dotychczas w Rabce Zdroju zrealizowano m.in. projekt kompleksowej rewitalizacji parku zdrojowego wraz z budową typowej infrastruktury uzdrowiskowej, który przyczynił się do wzrostu atrakcyjności uzdrowiska (Wójcikowski 2015). Dodatkowo warto zaznaczyć, że utrzymaniem czystości i porządku na terenie parku zajmuje się specjalnie utworzona w tym celu Rabczańska Spółdzielnia Socjalna „Dziewięciśił”, w której znalazło zatrudnienie 15 osób.

Podobne działania do wyżej opisanych prowadzi także uzdrowisko Szczawnica. Poprzez rewitalizację uzdrowiskowego Parku Dolnego wraz z elementami małej architektury uzdrowiskowej oraz rewitalizację Placu Dietla i promenady spacerowej do pijalni wraz z elementami małej architektury uzdrowiskowej oraz przebudowę pijalni wody mineralnej, wyraźnie poprawiła się jakość przestrzeni publicznej tego uzdrowiska i wzrosła jego atrakcyjność (Węclawowicz-Bilska 2013). Dlatego kolejnym krokiem zaplanowanym w planie rozwoju uzdrowiska jest rewitalizacja Górnego Parku Zdrojowego wraz z elementami małej architektury oraz rewitalizacja przestrzeni publicznych uzdrowiskowego centrum.

W efekcie konkursu na dofinansowanie działań przedstawionych w planach rozwoju uzdrowisk, przygotowanych przez wszystkie gminy uzdrowiskowe woj. małopolskiego, wybranych zostało 28 projektów dotyczących następujących uzdrowisk: Krynica Zdrój (10 projektów), Muszyna-Złockie (5), Żegiestów Zdrój (3), Rabka Zdrój (3), Piwniczna (2), Szczawnica (2), Kraków-Swoszowice (1), Wysowa Zdrój (1), Wapienne (1). Są wśród nich wymienione powyżej: „Budowa promenady spacerowej wzdłuż potoku w Żegiestowie”, „Budowa strefy wypoczynkowo-rekreacyjnej w Parku „Zapopradzie” i „Budowa ogrodów tematycznych w Parku Zapopradzie” w uzdrowisku Muszyna oraz „Budowa wodnego placu zabaw w Parku Zdrojowym” i „Rozbudowa Parku Zdrojowego” w Rabce Zdroju, a także „Rewitalizacja przestrzeni publicznych uzdrowiskowego centrum Szczawnicy”. Na uwagę zasługuje także projekt „Innowacyjna wieża widokowa

ze ścieżką przyrodniczo-edukacyjną w koronie drzew” zgłoszony w Planie Rozwoju Uzdrowiska Krynica Zdrój. Przedmiotem projektu jest budowa unikalnej wieży widokowej wraz ze ścieżką przyrodniczo-edukacyjną w koronie drzew Beskidu Sądeckiego (strefa C ochrony uzdrowiskowej). Projekt zakłada, że wieża będzie składała się z trasy spacerowej o długości 900 m, zakończonej 40-metrową wieżą widokową. Trasa będzie zbudowana z drewna i będzie prowadziła pomiędzy drzewami, zapewniając wyjątkowo piękne widoki w czasie całego spaceru. Wzdłuż ścieżki umieszczonych zostanie kilka przystanków edukacyjnych i zręcznościowych (przechodzenie po wąskiej kładce czy też ruchomych belkach mając pod sobą solidną zabezpieczającą siatkę), które stanowić będą urozmaicenie trasy. Dzięki stopniowemu nachyleniu między 2–6 stopni cała trasa będzie dostępna także dla osób niepełnosprawnych i wózków dziecięcych. Bezpieczeństwo turystów zapewnią solidne, drewniane konstrukcje podpierane przez około 100 słupów, poręcze i siatki z obu stron ścieżki. Dojście do wieży będzie możliwe dzięki istniejącej kolei linowej, ścieżką spacerową lub ścieżką rowerową. Podobnie zejście z wieży będzie możliwe na kilka sposobów. Na wysokości około 20 metrów, wewnątrz wieży zaplanowano zjeżdżalnię, która będzie stanowiła alternatywny sposób powrotu z trasy spacerowej, bez konieczności pokonywania całego szlaku ponownie po schodach znajdujących się wewnątrz wieży. Bezpieczeństwo zjeżdżających mają zapewnić specjalne filcowe podkładowki. W drodze na dół będzie również możliwość skorzystania z przejazdu hulajnogą. Dodatkowa infrastruktura będzie umożliwiała również spacer z psami, rowerami, hulajnogami, wózkami (dla dzieci i dla osób niepełnosprawnych).

4. Wnioski i uwagi końcowe

Miejscowości uzdrowiskowe, dysponujące zazwyczaj znaczącymi walorami przyrodniczymi, kulturowymi i krajobrazowymi, przy prawidłowym ich wykorzystaniu, mogą być wzorcem i podstawą dalszego harmonijnego i zrównoważonego rozwoju (por. Zaręba 2012). Ważne jest jednak wdrożenie działań naprawczych i dbałość o właściwy wizerunek uzdrowisk jako miejsc ciszy i wyjątkowych krajobrazów o wartości terapeutycznej. Wysoką jakość przestrzeni leczniczej uzdrowisk określają bowiem m.in.: czytelny związek z otoczeniem poprzez połączenia widokowe i kompozycyjne, wysokie walory środowiska przyrodniczego (w tym sąsiedztwo dużych kompleksów leśnych i obszarów objętych prawnymi formami ochrony przyrody), dobrze zachowane historyczne założenia przestrzenne z obiektami o wartości zabytkowej, zadbane tereny zieleni urządzonej o funkcji rekreacyjnej, odpowiednio zagospodarowane przestrzenie publiczne, korzystne warunki klimatyczne, komfort akustyczny, odpowiedni stan jakości środowiska, dobra dostępność komunikacyjna, zróżnicowana oferta w zakresie organizacji czasu wolnego (festiwale, koncerty, imprezy sportowe, zorganizowane wyciecz-

ki), odpowiednie standardy obiektów zamieszkania i różnorodne obiekty przyrodolecznicze powiązane ze sobą z zastosowaniem najnowszych rozwiązań funkcjonalno-przestrzennych (por. Węclawowicz-Bilska 2008; Wójcikowski 2015).

Szereg inwestycji zrealizowanych bądź planowanych w wybranych uzdrowiskach w Polsce ma charakter innowacji, skutkujących zmianami przestrzennymi (krajobrazowymi). Celem ich jest m.in. poprawa jakości życia mieszkańców i zwiększenia atrakcyjności uzdrowisk dla kuracjuszy. Dotyczą one m.in. rewitalizacji historycznych założeń, eksponowania walorów krajobrazowych (w tym multisensorycznych), powiększaniu terenów zieleni urządzonej i poprawy estetyki przestrzeni publicznej. Pamiętać jednak należy, że działania mające na celu poprawę jakości krajobrazu (w tym przestrzeni publicznej) uzdrowisk wymagają szerszego spojrzenia niż koncentrującego się na modernizacji i unowocześnianiu sanatoriów i ich otoczenia. Konieczna jest także rewitalizacja całej miejscowości, z którą uzdrowisko jest powiązane (por. Węclawowicz-Bilska 2013).

Coraz częściej uzdrowiska stają się ośrodkami wypoczynkowymi, miejscami atrakcyjnymi dla turystyki aktywnej czy kulturowej (Kasprzak 2016) i jej różnych rodzajów (m.in. kongresowej, festiwalowej). Może to wzbudzać obawy, że nastąpi degradacja ich unikalnego krajobrazu. Jednak turystyka i kojarzony z nią narastający hałas nie musi stanowić czarnego scenariusza rozwoju miejscowości uzdrowiskowych. Wykorzystując swój potencjał uzdrowiska mają szansę na realizację innowacyjnych produktów turystycznych, które mogą przyczynić się do ich rozwoju gospodarczego i społecznego. Wśród nich mogą być takie, które akcentować będą wyjątkową jakość krajobrazu. Konieczna jest jednak dbałość o tę jakość, choćby w ramach rewitalizacji. W szczególności ważne jest uwzględnianie w tych działaniach projektowania akustycznego, ukierunkowanego na kształtowanie wysokiej jakości dźwiękowej krajobrazu, decydującej o jego wartości terapeutycznej. Rewitalizacja akustyczna krajobrazu jest zatem perspektywnym kierunkiem rozwoju polskich uzdrowisk, z uwagi na ich funkcję ochronną (w tym przed zagrożeniami akustycznymi).

Wprowadzenie nowych rozwiązań przestrzenno-funkcjonalnych w miejscowościach uzdrowiskowych znacznie podnosi ich atrakcyjność turystyczną. Ważne jest też kreowanie innowacyjnych produktów turystycznych bazujących na wielozmysłowym doświadczeniu turystycznym. W obecnych czasach turysta jest bowiem w coraz większym stopniu poszukiwaczem wrażeń i kolekcjonerem doznań (Urry 2007). Pragnie on bezpośredniego kontaktu z tym, co jest unikatowe (jedyne w swoim rodzaju) lub typowe (charakterystyczne dla danego miejsca) bądź też będące nieznanym aspektem czegoś, co było traktowane do tej pory jako znane. Jak zauważa A. Stasiak (2013), w przyszłości największą popularność na rynku turystycznym zyskają te obszary, które będą w stanie zaoferować turystom unikatowe doświadczenia. Do najważniejszych działań sprzyjających intensyfikacji przeżyć turystów zalicza się m.in.: wzbogacanie tradycyjnych pakietów usług

o elementy zapewniające dodatkowe doznania, tworzenie unikatowych atrakcji turystycznych, odkrywanie nowych przestrzeni turystycznych zapewniających niepowtarzalne przeżycia oraz rozwój nowych form turystyki dostarczających wyjątkowych, ponad przeciętnych emocji. Następuje odejście od pakietów usług turystycznych na rzecz pakietów doświadczeń turystycznych (Stasiak 2016). Doświadczenie turystyczne powinno być angażujące, wyjątkowe i autentyczne, a jego fundament stanowi m.in. multisensoryczność, interaktywność oraz współtworzenie doznań. Koncepcja turystyki doświadczeń wymusza konieczność stosowania innowacyjnych rozwiązań w ofercie uzdrowisk, które opierając się na ich ogromnym potencjale mogą przyczynić się do rozwoju gospodarczego i społecznego, zarówno miejscowości uzdrowiskowych, jak i regionu. Ważne jest też włączenie w działalność uzdrowiskową otaczających wsi, m.in. poprzez produkcję żywności ekologicznej, rozwój agroturystyki, rozwój infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej (por. Niemiec, Trzeńska 2011).

Przyszłości uzdrowisk nie należy zatem upatrywać wyłącznie w tradycyjnej działalności leczniczej adresowanej do osób starszych i schorowanych, ale w wykorzystaniu różnorodnych, innowacyjnych rozwiązań, łączących nowoczesne sposoby leczenia i profilaktyki zdrowotnej z turystyką i rekreacją. Wprowadzanie innowacji w uzdrowiskach jest odpowiedzią na zmieniające się potrzeby i preferencje coraz bardziej wymagających kuracjuszy i turystów, podążających za modą na zdrowy styl życia ukierunkowany na zachowanie wysokiej sprawności fizycznej, urody, dobrego samopoczucia, połączonych z aktywnym wypoczynkiem i różnymi formami turystyki, w tym zyskującej coraz większą popularność turystyki doświadczeń (sensorycznej).

W osiągnięciu sukcesu rozwojowego uzdrowisk ważna jest otwartość na innowacje oraz współpraca władz samorządowych z mieszkańcami, właścicielami i zarządcami obiektów uzdrowiskowych, lokalnymi i regionalnymi organizacjami turystycznymi, środowiskiem naukowym oraz współpraca transgraniczna, umożliwiająca wymianę doświadczeń.

Literatura

- Bernat S., 2007, *Ochrona środowiska przed hałasem – podejście jakościowe*, „Czasopismo Techniczne”, 7–A, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków: 277–282.
- Bernat S., 2016, *Uzdrowiska – „wyspami ciszy” w krajobrazie Polski?*, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego, 33: 79–93.
- Bernat S., 2017, *Potencjał parków uzdrowiskowych w Polsce dla rozwoju turystyki*, „Studia i Materiały CEPL”, 19(52/3): 37–44.
- Buczek-Kowalik M., Łuka P., 2015, *Innowacje turystyczne w wybranych gminach uzdrowiskowych woj. podkarpackiego*, Rozprawy Naukowe Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, 49: 135–146.

- Cieślak A., 2014, *Funkcja uzdrowiskowa i dziedzictwo kulturowe jako katalizatory rozwoju małych miast*, „Problemy Rozwoju Miast”, 11(3): 21–28.
- Dryglas D., 2006, *Kształtowanie produktu turystyki uzdrowiskowej w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Dryglas D., 2009, *Innowacje produktowe turystyki uzdrowiskowej*, [w:] *Innowacyjne kierunki rozwoju turystyki uzdrowiskowej i lecznictwa uzdrowiskowego*, XVIII Kongres Uzdrowisk Polskich, Stowarzyszenie Gmin Uzdrowiskowych RP, Krynica Zdrój: 167–174.
- Gaworecki W., 2008, *Turystyka i sport dla wszystkich w promocji zdrowego trybu życia*, WSZTiH, Gdańsk.
- Golba J., 2009, *Gospodarka przestrzenna w uzdrowiskach i wielofunkcyjność uzdrowisk największym wyzwaniem dla samorządów*, [w:] *Innowacyjne kierunki rozwoju turystyki uzdrowiskowej i lecznictwa uzdrowiskowego*, XVIII Kongres Uzdrowisk Polskich, Stowarzyszenie Gmin Uzdrowiskowych RP, Krynica Zdrój: 109–114.
- Gonda-Soroczyńska E., 2011, *Przestrzeń uzdrowiskowa w krajobrazie kulturowym wsi – na przykładzie uzdrowiska Solec Zdrój*, „Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich”, 1: 39–49.
- Gonda-Soroczyńska E., 2014, *Wielofunkcyjność czy jednofunkcyjność? Uzdrowiska w obliczu przemian przestrzennych*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, 367: 68–75
- Górka A., 2016, *Krajobrazowy wymiar ruralistyki*, Wydawnictwo Politechniki Gdańskiej, Gdańsk.
- Herman K., Naramski M., Szromek A.R., 2014, *Perspektywy powstania nowych uzdrowisk w Polsce*, [w:] Szromek A. (red.), *Rola uzdrowisk i przedsiębiorstw uzdrowiskowych w turystyce i w lecznictwie*, Proksenia, Kraków: 109–125.
- Karta Przestrzeni Publicznej*, 2009, <http://www.tup.org.pl/download/KartaPrzestrzeniPublicznej.pdf> (dostęp: 25.04.2018).
- Kasprzak K., 2016, *Polskie uzdrowiska jako atrakcja dla turystyki kulturowej*, „Turystyka Kulturowa”, 1: 131–156.
- Kuchcik M., Baranowski J., 2013, *Zagrożenie halasem wybranych uzdrowisk Polski*, „Acta Balneologica”, 55–1(131): 48–54.
- Kwaśnicki W., 2015, *Innowacje społeczne – nowy paradygmat czy kolejny etap w rozwoju kreatywności człowieka?*, [w:] Chimiak G., Kościański A., Misztal W. (red.), *Obywatelskość wobec kryzysu: uśpieni czy innowatorzy?*, Warszawa, <http://kwasnicki.prawo.uni.wroc.pl/todownload/InnowacjeSpoleczneWK.pdf>.
- Leniartek M., 2015, *Rewitalizacja parków zdrojowych zagrożeniem dla sfery materialnej i znaczeniowej miejscowości uzdrowiskowych na przykładzie uzdrowisk ziemi kłodzkiej*, „Przestrzeń Urbanistyka Architektura”, 1: 73–89.
- Łątka A., Gotowski R., Rabant H., 2013, *Wpływ efektów rewitalizacji Parku Solankowego na rozwój funkcji uzdrowiskowej miasta Inowrocławia*, „Journal of Health Sciences”, 3(14): 363–371.
- Mirek J., 2014, *Innowacyjność jako czynnik funkcjonowania i rozwoju polskich uzdrowisk*, „Handel Wewnętrzny”, 6(353): 251–265.
- Murray R., Caulier-Grice J., Mulgan G., 2010, *The Open Book of Social Innovation*, The Young Foundation and Nesta, London.

- Niemiec W., Trzcńska H., 2011, *Rozwój i znaczenie turystyki uzdrowiskowej w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej. Budownictwo i Inżynieria Środowiska”, 58(2): 209–222.
- Peter-Bombik K., 2012, *Środki unijne jako wsparcie innowacji w gminach uzdrowiskowych*, „Współczesne Zarządzanie”, 2: 177–184.
- Płachta O., 2014, *Uzdrowiskowa przestrzeń publiczna w wybranych miejscowościach Dolnego Śląska*, „Studia Miejskie”, 16: 75–86.
- Podręcznik Oslo. Zasady gromadzenia i interpretacji danych dotyczących innowacji*, 2006, OECD/EC/Eurostat, <http://home.agh.edu.pl/~kkulak/lib/exe/fetch.php?media=user:konrad:vary:oslo-manual.pdf> (dostęp: 25.04.2018).
- Ponikowska I., Marciniak K., 1988, *Ciechocinek – terenoterapia uzdrowiskowa*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Program Rozwoju Turystyki do 2020 roku*, 2015, Ministerstwo Sportu i Turystyki, Warszawa.
- Rapacz A., Gryszel P., Jaremen D.E., 2009, *Innowacje w percepcji przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego i klientów uzdrowisk*, [w:] *Innowacyjne kierunki rozwoju turystyki uzdrowiskowej i lecznictwa uzdrowiskowego*, XVIII Kongres Uzdrowisk Polskich, Stowarzyszenie Gmin Uzdrowiskowych RP, Krynica Zdrój: 145–160.
- Raport NIK, 2016, *Spełnianie wymogów określonych dla uzdrowisk*, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,12663,vp,15061.pdf>.
- Skowronek E., Tucki A., 2012, *Innowacyjność i rozwój oferty uzdrowiska Nałęczów SA jako odpowiedź na zapotrzebowanie rynku turystyki zdrowotnej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług”, 83: 495–508.
- Stasiak A., 2013, *Nowe przestrzenie i formy turystyki w gospodarce doświadczonych*, „Turystyka”, 23/2: 65–74.
- Stasiak A., 2016, *Doświadczenie – stary-nowy paradygmat turystyki*, „Folia Turistica”, 41, Zarządzanie i transfer wiedzy w turystyce: 191–216.
- Szostak-Młynarska S., 2012, *Rozwiązania proekologiczne determinujące rozwój funkcji rekreacyjnych uzdrowisk województwa dolnośląskiego*, „Inżynieria Ekologiczna”, 30: 160–173.
- Szromek A., 2013, *Cechy atrakcyjności polskich uzdrowisk*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. S: Organizacja i Zarządzanie”, 64: 251–264.
- Śladem Funduszy Europejskich. Przewodnik Turystyczny*, 2015, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Warszawa.
- Urry J., 2007, *Spojrzenie turysty*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Węclawowicz-Bilska E., 2008, *Uzdrowiska polskie. Zagadnienia programowo-prze-strzenne*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków.
- Węclawowicz-Bilska E., 2009, *Zagospodarowanie przestrzenne uzdrowisk w Polsce i w Europie – analiza porównawcza*, [w:] *Innowacyjne kierunki rozwoju turystyki uzdrowiskowej i lecznictwa uzdrowiskowego*, XVIII Kongres Uzdrowisk Polskich, Stowarzyszenie Gmin Uzdrowiskowych RP, Krynica Zdrój: 77–90.
- Węclawowicz-Bilska E., 2013, *Problemy kształtowania przestrzennego uzdrowisk małopolskich*, „Małopolskie Studia Regionalne”, 3–3(28–29): 75–83.
- Wiktorowski K., 2010, *Model rewitalizacji miejscowości uzdrowiskowych na przykładzie Polczyna-Zdroju*, „Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis. Oeconomia”, 284(61): 167–182.

- Włodarczyk Z., 2015, *Przewodnik po Muszyńskich Ogrodach Biblijnych*, Muszyna.
- Wójcikowski W., 2015, *Zmiany w przestrzeni publicznej uzdrowisk polskich w związku z członkostwem w Unii Europejskiej – na przykładzie Małopolski*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica” 19(1): 53–67.
- Zaręba K., 2012, *Zrównoważony rozwój warunkiem zabezpieczenia funkcji rekreacyjnych uzdrowisk*, „Inżynieria Ekologiczna”, 30: 206–218.

Akty prawne

- Europejska Konwencja Krajobrazowa z dnia 20 października 2000 roku* (Dz.U., 2006, nr 14, poz. 98).
- Ustawa z dnia 28 lipca 2005 roku o lecznictwie uzdrowiskowym, uzdrowiskach i obszarach ochrony uzdrowiskowej oraz o gminach uzdrowiskowych* (Dz.U., 2005, nr 167, poz. 1399, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 9 października 2005 roku o rewitalizacji* (Dz.U., 2015, poz. 1777, z późn. zm.).

INNOVATION IN THE LANDSCAPE OF SELECTED HEALTH RESORTS IN POLAND

Abstract: The aim of the research, the results of which were presented in this paper, was to identify innovative activities in the landscape of selected health resorts in Poland. Surveys were conducted among self-governments of communes and spa towns in Poland as well as analysis of spa development programs and revitalization programs and field observations. As a result of the research, it was found that acoustic revitalization based on acoustic design and sensory tourism based on tourism experience are prospective development directions for Polish health resorts due to their protective function and the need to preserve a high-quality soundscape and very great tourism potential.

Keywords: innovation, landscape, public space, revitalization, tourism, health resort.

Dr hab. Sebastian Bernat
Zakład Ochrony Środowiska
Wydział Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
e-mail: sebastian.bernat@poczta.umcs.lublin.pl